

Tulajdon szemével lát

TÉREY JÁNOS: TULAJDONOSI SZEMLELET

Térey János, ez a rokonszenves debreceni fiatalember manapság Pesten él, negyedik önálló verseskötete a '97. évi könyvhétre jelent meg a *Palatinus*nál. Az ötvenkét, összesen öt ciklusba és egy ún. „Appendix”-be sorolt költemény jobbára a legutóbbi esztendőék termése.

Tisztességesen könyvel

A borítóján a század eleji Temesvárt idéző könyv a ciklusok címeivel (Helyismeret; A Termann-ház; Anyagismeret; Szép vezérnő; Hátrébb az agarakkal; Appendix) sokat elárul a versekben foglaltakról. Még többet azonban csak sejtet. A kötet címadó költeménye ugyanakkor nyíltan figyelmeztet:

„Tulajdonos, vigyázz archívumodra.
A nyári birtok végveszélyben...”

(Tulajdonosi szemlélet)

Veszély fenyeget, jó lesz vigyázni. Nem árt, ha az ember megválogatja a szavait.

De *ki* ez a kötet első versében oly jelentőségteljesen emlegetett „tulajdonos”? Netán a „daltulajdonos” Téreyre kell gondolnunk, vagy valaki másra?

Túl azon, hogy a „tulajdonos” korunk kétségtelenül jelentős, sőt jelképes figurája, e szó elsősorban magát a költeményekben megmutakozó Térey-t juttaja eszembe.

A Tulajdonosi szemlélet versei ekként egy mindent átfogó „tulajdonrendezés” dokumentumai. Ha úgy tetszik, Térey szellemi magánarchívumának darabja valamennyi, de féltve őrzött leltári tárgy is egyben.

Térey „vagyoni” helyzete: sok kintlévőség, jelentős adósságállomány, súlyos örökösödési adó-terhek. A szerző azonban törleszt, pontosan, kamatostul fizeti az esedékes részleteket. Kötetei 1991 óta rendre két évenként látnak napvilágot (1991: Szétszóratás; 1993: A természetes arrogancia; 1995: A valóságos Varsó; végül 1997: Tulajdonosi szemlélet).

Azt, hogy *ki* lehet a Térey versek „tulajdonosa”, talán sikerült tisztázni.

Alább mégsem a „tulajdonos” Téreyről lesz szó, sokkal inkább a Tulajdonosi szemlélet verseiben *megszólalókról*. Ezek jellemzéséhez az olvasó segítséget egyedül a versektől remélhet, hisz mi sem jellemzőbb egy megszólalóra, mint tulajdon szavai. Vizsgálatom tárgya nem elsősorban az, *ami* Térey verseiben kifejezésre jut, sokkal inkább *a nyelvi kifejezés maga*. Nem az foglalkoztat, *amit* a versekben megszólalók mondanak, hanem *ahogy* mondják.

Izgalmasnak, a szó szoros értelmében fordulatokban gazdagnak találom a Térey által használatos költői nyelvet, és érdekel e nyelv használatának módja. Ennek feltárásához abból az általános összefüggésből indulok ki, hogy egy tetszőleges versben megszólalók beszédmódja a költő nyelvhasználatának módját is jelenti egyben. Hiszen a vers

Palatinus-könyvek
Budapest, 1997
114 oldal, 499 Ft

minden szava egyszersmind a költő mint költő megnyilatkozása.

A képes nyelvmester

A Térey-versekben használatos költői nyelv sajátos, mással össze nem téveszthető. Jellegzetes volta részben a szerző által előszeretettel alkalmazott nyelvi kifejezőeszközökből, részben használatuk mikéntjéből fakad. Ezek együtt kifejezésre juttatják a költő viszonyát mindenkori tárgyához, archívumának egyes darabjaihoz, de önnön költészetéhez is.

Térey költői nyelvezetére kettősség jellemző, amely talán a személyében rejlő ambivalencia vetülete műveinek síkján.

A Térey-versek szavai, kifejezései és fordulatai szinte minden esetben több, egymástól élesen elkülönülő nyelvi rétegből valók, és a költeményekben maguk is rétegződnek.

Ilyen nyelvi réteg mindenekelőtt az, amelyet „irodalminak” lehetne titulálni. Irodalminak isvezek egy szót, kifejezést vagy fordulatot bármely írásműben, ha az a szerző olvasmányaira utal. Eszerint Térey olvasmányainak száma imponáló. Különösen sok a századelő magyar irodalmára, elsősorban a Nyugat szerzőire utaló mozzanat a versekben. Ady, Kosztolányi hangja egészen jól kivethető az amúgy népies, de korántsem népies kórusból. Egyes Térey versekből mintha a macskajajos Ady Endre vagy szegény Kosztolányi panaszait hallaná ki az ember:

„...és Krakó szunnyad. Varsó éberalvó
- jaj, lesz még így se - ...”

(Tulajdonosi szemlélet; kiem. tőlem: H. I.)

A Nyugat első nemzedékének líráját idézi a minden különösebb indíték nélküli „Ó”-zás is, amelyet nem mindig könnyű elszenvedhetni:

„Ó, lámpalázás készülődés
őfogatásos torra, asztalfői tósztra!”

(Lámpaláz; kiem. tőlem: H. I.)

A Térey-versek következő fontos nyelvi rétege az ún. „köznyelvi” vagy „beszélt nyelvi” réteg. Ezen belül leghangsúlyosabb

a Térey-kortárs csoportok jellegzetes diáknyelve, amibe éppen úgy belefér a bölcsész-kari laza duma, mint az újlipótvárosi argó, hogy a tájnyelvi pincészetek mélységeiről már ne is szóljak.

Újabb nyelvi réteget jelentenek a különféle „szaknyelvek”, „szaknyelvi divatok” kifejezései, általában a zsargon. Itt is meglehetősen nagy a választék: a kereskedelem, a jog, a politika, a történettudomány jellegzetes szavaival, fordulataival gyakran találkozhatunk a Tulajdonosi szemlélet oldalain.

Természetesen az ún. „irodalom” is szakma a maga módján, de szerencsére a belterj kívül reked Térey költészetén, noha kivételek azért akadnak. Magam ezek közé sorolom az „Appendix”-ben csatolt részek közül az „Interpretátor” című, (el)kalandozások korabeli nyelvemléket. Ez már rég nem rakendroll.

Számos szó, kifejezés vagy fordulat a közvetlenség stílusjegyeit hordozza a kötet verseiben. A megszólalók modora sokszor mégis távolságtartónak tűnik. E költeményekben a közvetlenség inkább a szóhasználatban jut kifejezésre, a távolságtartás pedig a Téreyre különösen jellemző mondat szerkezetekben és a mondatfűzésben. A Térey-versek fontos jellemzője, hogy akár egy mondaton belül is jelen lehetnek az egymástól eltérő nyelvi rétegek szavai, kifejezései vagy fordulatai, mint ezt az alábbi idézet is példázza:

„A húgom pincéernő a mélypincében.
Szolgálólány; csütörtök délutántól
kifulladásig.”

(A húgom pincéernő a mélypincében;
kiem. tőlem: H. I.)

A „kifulladásig” szó határozottan mai benyomást kelt, ezzel szemben a „szolgálólány” jó néhány évtizeddel ezelőtt volt használatos a köznyelvben. Manapság irodalminak hat. Mélypincék népe imígyen nem beszél. Helyette inkább ilyeneket mond:

„Nem rossz buksza”

(A húgom pincéernő a mélypincében;
kiem. tőlem: H. I.)

A Mélypince különben Krausz Poldi kocsója volt a Tabánban, Krúdy darvadozásainak, Márai emlékezésének tere; világi jó kis hely.

Főlöszleges folytatni a felsorolást, e versben mindvégig, sőt, Térey szinte valamenyeni versében hasonló jelenséggel találkozhat az olvasó.

Térey másik jellegzetes fogása, hogy költeményeiben felváltva alkalmazza a különböző történelmi korok, élethelyzetek különböző alakú, eltérő jelentésű, de egymásnak részben megfeleltethető szavait, kifejezéseit. Ilyen szavak pl. a most idézett vers „pincérnő”-je és „szolgálólány”-a.

Téreyt olvasva azt is megtudja az ember, mit tesz Wittgenstein a gyakorlatban. Költőnk kihasználja, hogy a különféle nyelvi játékműzőkön egyazon szó vagy kifejezés más és más értelmű lehet. A „gyalog” főnévként mást jelent a Partnerség a békéért katonai alakulatainak kötelékében, mást a sakktáblánál ülve, és megint mást a gépjárművezetőképzés megpróbáltatásai során, ha egy tanulóvezetőre, mint a megvetés tárgyára vonatkoztatják:

„Úgy kell nekem: gyalog létemre részt veszek
egy számomra teljes-
séggel haszontalan tanfolyamon.”

(Nyílt láng használata; kiem. tőlem: H. I.)

Az utóbbi két eljárás logikai alapja amúgy az analógia. Nem feltétlenül tárgyak hasonlósága, inkább helyzeteké, amelyek meghatározzák a nekik megfelelő tárgyak rendeltetését, így a tárgyakat jelölő szavak jelentésére is kihatnak. Hasonló helyzetek hasonlóvá teszik az általuk meghatározott tárgyakat. E tárgyakat jelölő szavak jelentése is hasonló egymáshoz, sőt, idővel azonossá válhat. Szinonim szópár jöhet létre ekként; a „gyalog” a továbbiakban „gyakorlóvezető”-t is jelenthet, és viszont. Vagy minden marad a régiiben.

A lírai Ó

A legtöbb vers lírai énjére is áll, hogy modora inkább tűnik távolságtartónak, mint közvetlennek, és ez természetszerűleg kihát

Térey költői stílusának alakulására. Nem maguk a nyelvi kifejezések, hanem a kifejezőeszközök használatának módja, az egy mondatot alkotó elemek különböző nyelvi rétegből való származása az, ami először idegenül hat.

„(Már elnézést, drágáim, mi ez
a borzadály macskazene?)

Pörögne pedig szívesen.

(Nem biztosít védeltséget a salonspicc,
barátom, be kell csápolnod erőből.)”

(Össztánc)

Már elnézést uram, Ön külföldi? – szegezhetnék a kérdést Téreynek az Össztánc akrobatikus nyelvi rakendrollja után, „fölrúgva a szúrágta etikettet”.

De ettől függetlenül is: az anyanyelvi Rózsadomb lakóit egy tánciskolában összehozni Alsó-Wekerle-telep népével, mindez hasonló ahhoz a bravúrhoz, amelyet az Össztánc-ban szereplő „független, alföldi gyerek” vitt végbe a „fővárosi parketten”. Rohanunk a forradalomba?

A köznyelvből átvett elemek nagy száma ellenére a Térey-vers nem mindig könnyű olvasmány. Ennek egyik oka, hogy amikor köznyelvi, akkor jórészt a Térey-kortárs csoportok rétegnyelvből táplálkozik. Ez a nyelvezet távolságot teremt bizonyos olvasói rétegek és a versek között.

Befogadói oldalról gondot okozhat még, hogy arról, aki ennyire szintetikus nyelven beszél, egyáltalán nem könnyű elhinni, hogy létezhet egyáltalán. Hát ilyen nincs – és mégis van.

Mindezek legmegdöbbentőbb következménye az, hogy Térey versei veszítenek eredendő személyességükből. És éppen ez a különös, önmagától elidegenítő vallomáosság az egyik legsajátosabb vonása ennek a költészetnek. A Térey-versek egyszerre nagyon személyesek, és mégsem. E költeményekben a benső mintegy „külsővé válik és idegené lesz” – a versek idegenszerűségének érzését keltve az olvasóban. A szerző mintha folyton elidegeníteni vágya magától önnön élményvilágának legsajátosabb mozzanatait. Térey-nél a kimondottan életes nem ritkán tár-

gyiasul, és ezzel mesterkéltnek hat. A tulaj-
máskor házon kívül van, a berendezés azon-
ban marad. Hogy miért e pazar tartózkodás?
„Hosszú a sora annak. Messzire vezetne.”

Egy szál magában

Térey János lehet, hogy egyedül áll. Rit-
kaságszámba megy verseinek kivételesen
nagy hatásával, és egyéni költői hangjával is,
amely kétségtelenül sajátos, de időnként
mintha enyhén öblössé válna:

*„Jelen vagyok háztartásaitokban
háztáji démon, konyhátokban lebzselek,
cítáltak és gyakorta emlegettek:
idegenben szereztem nagy nevet.*

*Pajzán képpel a képernyőn vigyorgok,
az éji éterben duruzsolok,
vagy üzenek a helyi Harsonában,
cívis-bátyuskák, cívis-kishugok”.*

(A juss)

Térey persze nem átváltozóművész, még
ma is A természetes arrogancia Térey János-
a. Hangja ennek ellenére sokat változott.
Sőt, ma már azt csinál a hangjával, amit csak
akar. Véltetően erre mondják Újlipótváros-
ban (Térey kedvenc „városa”), hogy „vér-
profi”. Nem fenyegeti a veszély (valószínű-
leg sose fenyegette), hogy utánzóművésszé
válík. Tulajdon szemével lát, és a nyelv,
amely által megnyilatkozik számunkra, im-
már teljes egészében a sajátja. Belőle leg-
feljebb Térey-imitátor válhat még, ha túlsá-
gosan nagy figyelmet szentel önnön költői
archívumának.

Hollósvölgyi Iván

